

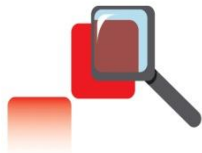
V. stručno savjetovanje ovlaštenih revizora

Dr. sc. Ana Klikovac

**“Uloga revizije u otkrivanju prijevara –
pregled rezultata empirijskog
istraživanja u Republici Hrvatskoj”**

21. i 22. studenoga 2011.

Westin, Zagreb

Predmet istraživanja

- ✓ Istražiti i utvrditi ulogu revizije u otkrivanju prijevara, kao i odgovornosti menadžmenta, interne revizije i revizijskog odbora u otkrivanju i sprječavanju prijevara te istražiti moguće mjere za povećanje učinkovitosti revizora u otkrivanju prijevara.

Korporativni skandali nakon 2000. godine

Kanebo

Ciljevi istraživanja (1/5)

1. Razmotriti uzroke i posljedice velikih korporativnih skandala u svijetu te razmotriti efikasnost regulativnih mjera koje su uvedene u svijetu kao posljedica tih skandala.

Ciljevi istraživanja (2/5)

2. Razmotriti odgovornost revizora za otkrivanje prijevvara i utvrditi postoje li nerealna očekivanja u RH vezana uz stvarne mogućnosti revizora da otkrije prijevaru.

Ciljevi istraživanja (3/5)

3. Razmotriti uloge menadžmenta, interne revizije i revizijskog odbora u otkrivanju i sprječavanju prijevara te istražiti neke elemente sustava korporativnog upravljanja koji ukazuju na povećan rizik od nastanka prijevara kod dioničkih društava.

Ciljevi istraživanja (4/5)

4. Istražiti moguće mjere za sprječavanje i otkrivanje prijevара, a posebice forenzičnu reviziju. Na temelju provedenog empirijskog istraživanja potrebno je utvrditi perspektive razvoja forenzične revizije u RH.

Ciljevi istraživanja (5/5)

5. Usporediti proces edukacije, licenciranja i kontinuiranog usavršavanja revizora u svijetu s onima u RH, kao i proces kontrole nad radom revizora. Na temelju empirijskog istraživanja utvrditi koliko vremena ovlašteni revizori posvećuju edukaciji vezano uz otkrivanje prijevara.

Metode znanstvenog rada

- Sekundarnim istraživanjem analizirana su dosadašnja saznanja o problematici sprječavanja i otkrivanja prijevara:
 - ✓ Domaća i strana stručna i znanstvena literatura
 - ✓ Relevantni zakoni i regulativa
 - u Republici Hrvatskoj
 - u Europskoj uniji
 - u SAD-u
- Primarno istraživanje - ANKETNI UPITNIK

Okvir izbora uzorka

Jedinice ispitivanja:

1. Dionička društva:

Registar poslovnih subjekata dostupan na internetskim stranicama Hrvatske gospodarske komore

Slučajni uzorak

prikupljeno 100 odgovora

2. Dioničari:

Dioničari dioničkih društava (HANFA i ostali izvori)

“Snowball” metoda

prikupljeno 100 odgovora

3. Aktivni ovlašteni revizori:

Registar aktivnih ovlaštenih revizora dostupan na internetskim stranicama Hrvatske revizorske komore

Grupno anketiranje

prikupljeno 100 odgovora

Predmet anketnog istraživanja

1. Pretpostavke stabilnosti, efikasnosti i razvoja tržišta kapitala
2. Uloga revizora u otkrivanju prijevara
3. Korporativno upravljanje i rizik nastanka prijevare
4. Forenzična revizija
5. Edukacija eksternih revizora

Hipoteza 1

- ✓ **H1:** Postavljene efikasne mjere za sprječavanje i otkrivanje prijevara jedna su od temeljnih pretpostavki stabilnosti, efikasnosti i razvoja tržišta kapitala.

Rezultati istraživanja (H 1)

Mjere koje doprinose stabilnosti, efikasnosti i razvoju tržišta kapitala

Mjere
Revizija je obvezna za sva poduzeća od javnog interesa
Revizija finansijskih izvještaja treba se obavljati prema globalnim revizijskim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu
Forenzična revizija treba biti obvezna za sva poduzeća od javnog interesa
Uprava poduzeća od javnog interesa treba implementirati efikasne mjere za sprječavanje i otkrivanje prijevara
Poduzeća trebaju imati sustav korporativnog upravljanja
Financijsko izvještavanje treba biti prilagođeno zahtjevima korisnika, te treba pružati relevantne, pouzdane i pravovremene informacije
Financijski izvještaji sastavljeni su prema globalnim računovodstvenim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu

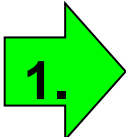

Rezultati istraživanja (H 1)

Mjere koje doprinose stabilnosti, efikasnosti i razvoju tržišta kapitala

Mjere	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Revizija je obvezna za sva poduzeća od javnog interesa	161	59	54	48
Revizija financijskih izvještaja treba se obavljati prema globalnim revizijskim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu	136	38	51	47
Forenzična revizija treba biti obvezna za sva poduzeća od javnog interesa	97	36	39	22
Uprava poduzeća od javnog interesa treba implementirati efikasne mjere za sprječavanje i otkrivanje prijevara	170	57	59	54
Poduzeća trebaju imati sustav korporativnog upravljanja	60	26	13	21
Financijsko izvještavanje treba biti prilagođeno zahtjevima korisnika, te treba pružati relevantne, pouzdane i pravovremene informacije	160	52	44	64
Financijski izvještaji sastavljeni su prema globalnim računovodstvenim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu	113	32	37	44
Ukupno	897	300	297	300

Rezultati istraživanja (H 1)

Mjere koje doprinose stabilnosti, efikasnosti i razvoju tržišta kapitala

Mjere	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
 2. Revizija je obvezna za sva poduzeća od javnog interesa	161	59	54	48
Revizija financijskih izvještaja treba se obavljati prema globalnim revizijskim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu	136	38	51	47
Forenzična revizija treba biti obvezna za sva poduzeća od javnog interesa	97	36	39	22
 1. Uprava poduzeća od javnog interesa treba implementirati efikasne mjere za sprječavanje i otkrivanje prijevara	170	57	59	54
Poduzeća trebaju imati sustav korporativnog upravljanja	60	26	13	21
 3. Financijsko izvještavanje treba biti prilagođeno zahtjevima korisnika, te treba pružati relevantne, pouzdane i pravovremene informacije	160	52	44	64
Financijski izvještaji sastavljeni su prema globalnim računovodstvenim standardima koji su prihvaćeni u cijelom svijetu	113	32	37	44
Ukupno	897	300	297	300

Hipoteza 2

- ✓ **H2:** Dioničari, investitori i ostale interesno-utjecajne skupine imaju nerealna očekivanja vezana uz ulogu revizora u otkrivanju prijevara.

Nerealna očekivanja (H 2)

- Engl. *Expectation Gap* – jaz u očekivanjima, suprotna očekivanja
- ...„razlika između onoga što javnost vjeruje da je odgovornost revizora i što revizori vjeruju da spada u djelokrug njihovih odgovornosti” (Guy i Sullivan, 1988)
- Brojni korisnici financijskih izvještaja i javnost smatraju da je uloga revizora otkriti sve pogreške i prijevare te očekuju **apsolutno uvjerenje** od revizora da financijski izvještaji ne sadrže značajnije pogreške ili prijevare.
- Stvarna je situacija takva da revizor ne može otkriti sve prijevare, u vremenu koje ima na raspolaganju i uz dobivenu naknadu za obavljanje revizije i stoga revizor ne može dati apsolutno, već **razumno uvjerenje** da financijski izvještaji ne sadrže značajnije pogreške i prijevare.

Nerealna očekivanja (H 2)

- Razlika u uvjerenjima različitih stranaka o očekivanom i realnom ishodu revizijskih aktivnosti
- u ranim fazama razvoja revizijske profesije cilj revizije financijskih izvještaja bio je otkrivanje prijevare i utvrđivanje ostalih nepravilnosti – otkrivanje prijevara je realno očekivanje
- od 1920. godine započinje razdoblje u kojem otkrivanje prijevare više nije cilj revizije financijskih izvještaja, pa je ispravno reći da su se nerealna očekivanja pojavila tada.
- Limperg, 1930. - Teorija racionalnih očekivanja
- Empirijska istraživanja na temu nerealnih očekivanja provedena su u brojnim zemljama diljem svijeta (Australija, Kina, Libanon, Novi Zeland, SAD, Singapur, Španjolska, Ujedinjeno Kraljevstvo) te su potvrdila postojanje nerealnih očekivanja.

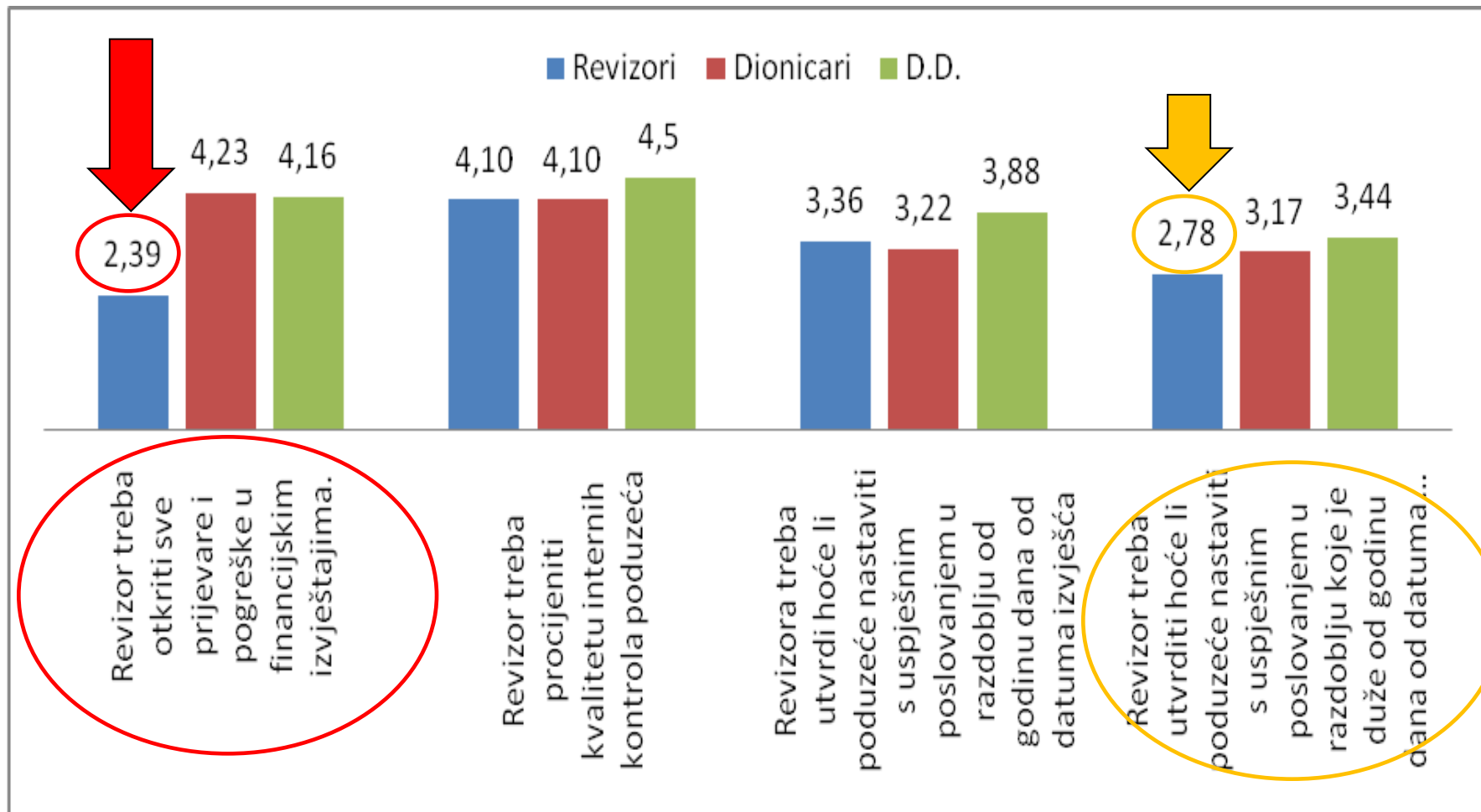
Rezultati istraživanja (H 2)

Uloga revizije u otkrivanju prijevара – postoje li “nerealna očekivanja” u Republici Hrvatskoj?

Ispitanici su zamoljeni da ocijene na skali od 1 do 5 u kojoj se mjeri slažu sa sljedećim tvrdnjama vezanim za djelovanje revizora:

- Revizor treba otkriti sve prijevare i pogreške u financijskim izvještajima
- Revizor treba procijeniti kvalitetu internih kontrola poduzeća
- Revizor treba utvrdi hoće li poduzeće nastaviti s poslovanjem u razdoblju od godinu dana od datuma izvješća
- Revizor treba utvrditi hoće li poduzeće nastaviti s poslovanjem u razdoblju koje je duže od godinu dana od datuma izvješća

Rezultati istraživanja (H 2)

Hipoteza 3

- ✓ **H3:** Razvoj korporativnog upravljanja kroz uspostavu načela etike i korporativnih pravila ponašanja, sustava internih kontrola te neovisnog i odgovornog djelovanja interne revizije i revizijskog odbora nužna je pretpostavka u sprječavanju i otkrivanju prijevara.

Rezultati istraživanja (H 3)

Zastupljenost u dioničkim društvima RH:

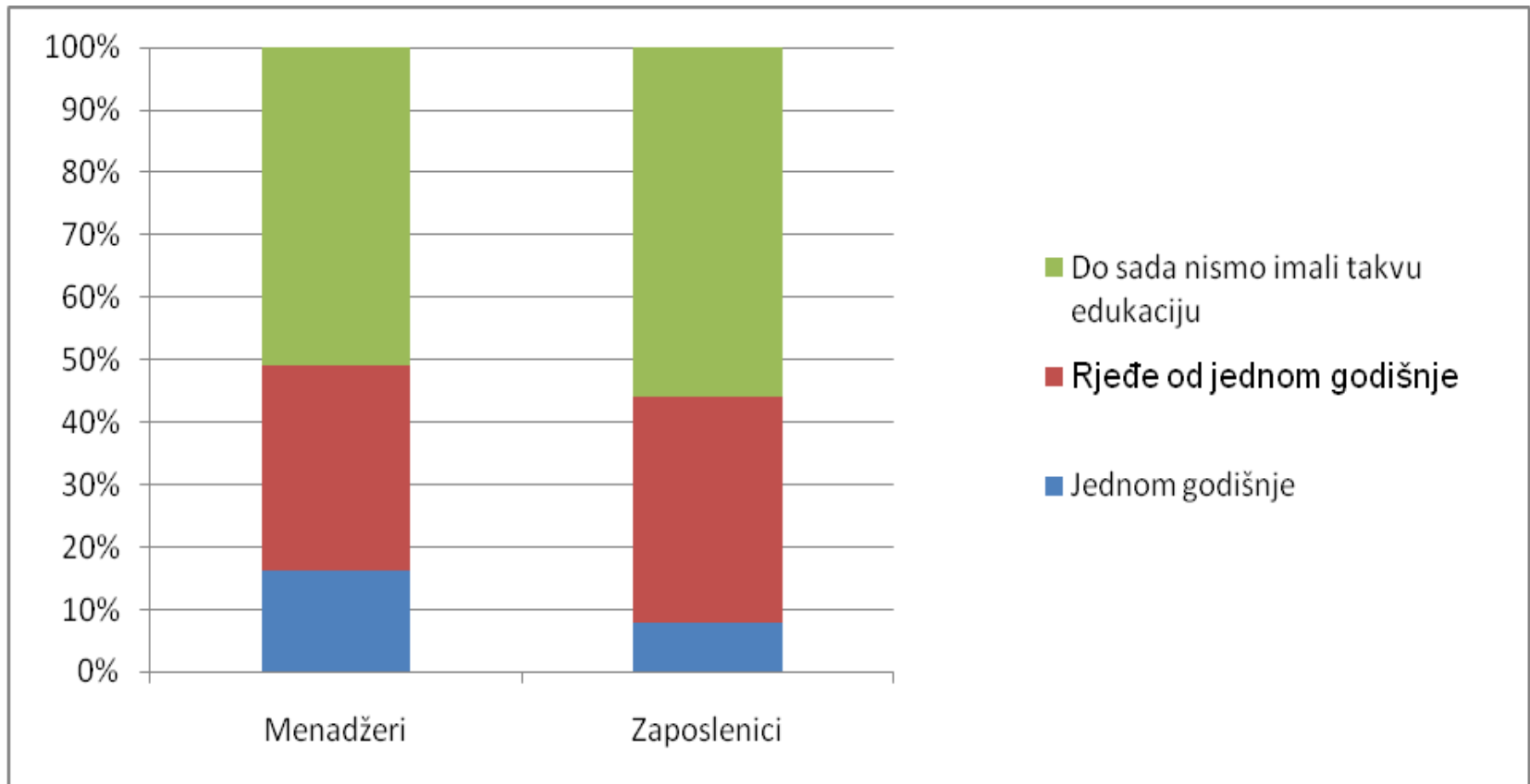
- ✓ Interne kontrole
- ✓ Kodeks etike
- ✓ Edukacija o prijevarama
- ✓ Interna revizija
- ✓ Revizijski odbor
- ✓ Mehanizam anonimne dojave

Rezultati istraživanja (H 3)

	Broj poduzeća
Stav ispitanika o učinkovitosti internih kontrola u poduzeću	
Uopće se ne slažem	2
Donekle se ne slažem	6
Niti se slažem, niti se ne slažem	13
Donekle se slažem	56
Potpuno se slažem	23
Ukupno	100
Postojanje kodeksa etike	
Usvojen je vlastiti kodeks etike	50
Usvojen je kodeks etike Hrvatske gospodarske komore	13
Nije usvojen kodeks etike	35
Bez odgovora	2
Ukupno	100
Posljedice u kodeksu etike	
Posljedice su definirane i striktno se provode	37
Posljedice su definirane, ali je njihovo provođenje u praksi neučinkovito	18
Kodeks etike je usvojen, ali nisu definirane posljedice	7
Kodeks etike nije usvojen	35
Bez odgovora	3
Ukupno	100

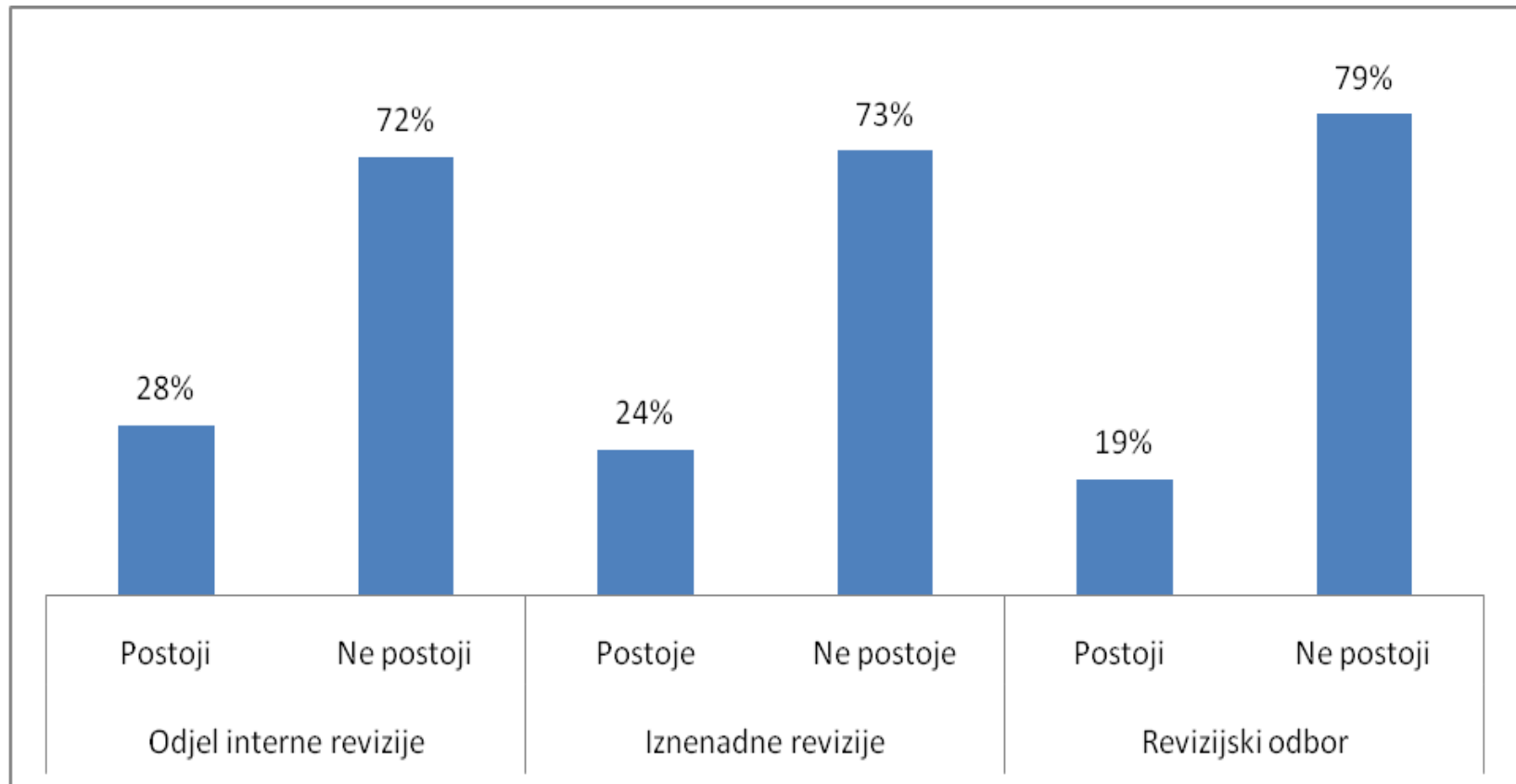
Rezultati istraživanja (H 3)

Edukacija o prijevarama u dioničkim društvima za menadžere i zaposlenike

Rezultati istraživanja (H 3)

Praksa interne revizije i revizijskog odbora u dioničkim društvima

Rezultati istraživanja (H 3)

Mehanizam anonimne dojave:

- Razvijen u samo 9 dioničkih društava
- U dva dionička društva zaprimljene su 4 dojave o prijevarama nakon kojih nije otkrivena ni jedna prijevarama
- U 2 dionička društva zaprimljena je samo jedna dojava o prijevarama nakon koje su otkrivene u prosjeku dvije prijevarame

Hipoteza 4

- ✓ **H4:** Učinkovita mjera za sprječavanje i otkrivanje prijevara je uvođenje forenzične revizije za sva poduzeća od javnog interesa, uz uvjet da se provodi iznenadno.

Foreznična revizija (H 4)

- ...opsežna istraga računovodstvenih i drugih zapisa koju provode neovisne i stručne osobe s ciljem otkrivanja prijevare ili otklanjanja sumnji u nastanak prijevare, pri čemu se prikupljaju dokazi upotrebljivi u sudskoj parnici, a koje ispitivač po potrebi prezentira na sudu
- obuhvaća dva područja: istragu prijevare i podršku u sudskoj parnici (AICPA, 1986)

Foreznična revizija (H 4)

- Provodi se reaktivno, odnosno na osnovi sumnji ili dojava da je prijevarena počinjena.
- Provode je eksterni specijalisti (ovlašteni ispitivači prijevare, CFE) u angažmanu otkrivanja prijevare koji se ugovara između forezničnog revizora i poduzeća koje je žrtva prijevare.
- Cilj je foreznične revizije otkrivanje prijevare i njezinih počinitelja, ili pobijanje sumnje o njezinom nastanku.
- Konačni je ishod foreznične revizije podizanje sudske tužbe protiv počinitelja prijevare pa je tijekom prikupljanja dokaza nužno voditi računa o njihovoj prihvatljivosti na sudu.
- Foreznični revizor posjeduje certifikat koji mu omogućuje svjedočenje na sudu u svojstvu svjedoka u sudskoj parnici, pri čemu on prezentira nalaze iz svog izvješća.

Rezultati istraživanja (H 4)

- Ispitanici su izabrali 3 najvažnije mjere sprečavanja i otkrivanja prijevara.
- Ispitan je rang koji zauzima forenzična revizija između mogućih pretpostavki.

Rezultati istraživanja (H 3)

Najznačajnije **mjere sprječavanja prijevara:**

1. Interne kontrole
2. Mehanizam anonimne dojava
3. Kodeks etike
4. Mogućnost provođenja forenzične revizije

Rezultati istraživanja (H 4)

ACFE
globalno
istraživanje

Mjere sprječavanja prijevара

Rangovi odabira pojedine mjere kao jedna od 3 najvažnije za sprječavanje prijevара	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Mehanizam anonimne dojava putem kojeg se može dojaviti nadležnom tijelu nastanak ili sumnja u prijevaru	2	2	4	3
Interna revizija provodi revizije iznenađenja kojima je cilj otkrivanje prijevара	7	8	3	6
Učinkovite interne kontrole u poduzeću	1	1	7	1
Revizijski odbor nadgleda proces financijskog izvještavanja, prati učinkovitost sustava internih kontrola i interne revizije te nadgleda provođenje revizije financijskih izvještaja	9	9	8	9
Eksterni revizori dodatno se educiraju o prijevarama i veću pažnju posvećuju traženju mogućih prijevара u poduzeću prilikom obavljanja revizije	5	6	2	5
Mogućnost ili obveza provođenja forenzične revizije	4	3	1	8
Edukacija menadžmenta i zaposlenika o metodama sprječavanja i otkrivanja prijevара	8	7	9	7
Usvojen kodeks etike u poduzeću koji jasno navodi kaznene mjere za slučajeve kršenja tog kodeksa, uz učinkovito provođenje mjera	3	4	5	2
Pozitivno radno okruženje u kojem menadžeri svojim primjerom promiču etičnost i poštenje	5	5	5	3
Provjere zaposlenika prilikom zapošljavanja i eventualne naknadne provjere	10	10	10	10

Rezultati istraživanja (H 3)

Najznačajnije **mjere otkrivanja prijevara**:

1. Eksterna revizija finansijskih izvještaja
2. Forenzična revizija
3. Mehanizam anonimne dojava
4. Interne kontrole

Rezultati istraživanja (H 4)

Mjere otkrivanja prijevvara

Rangovi odabira pojedine mjere kao jedna od 3 najvažnije za otkrivanje prijevvara	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Mehanizam anonimne dojava putem kojeg poduzeće zaprima dojava o nastalim prijevarama	3	3	3	2
Interna revizija provodi revizije s ciljem otkrivanja prijevvara	5	5	4	4
Uspostavljene su detektivne interne kontrole s ciljem otkrivanja nastalih prijevvara	4	1	5	3
Eksterna revizija usmjerena je na otkrivanje prijevvara tijekom revizije financijskih izvještaja	1	4	2	1
Provodi se forenzična revizija s ciljem otkrivanja nastalih prijevvara	2	2	1	5
Provode se provjere zaposlenika s ciljem otkrivanja prijevvara	6	6	6	6

ACFE
globalno
istraživanje

Edukacija
revizora!

Nerealna
očekivanja!

Rezultati istraživanja (H 4)

Mogući modeli uvođenja forenzične revizije

Prosječne ocjene učinkovitosti mjera forenzične revizije za <u>sprječavanje</u> prijevara	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Uključivanje forenzičnog revizora prilikom redovite revizije financijskih izvještaja za poduzeća od javnog interesa	3,85	3,37	4,03	4,12
Obveza provođenja najavljene forenzične revizije jednom godišnje za sva poduzeća od javnog interesa	3,58	3,32	3,65	3,77
Obveza provođenja najavljene forenzične revizije jednom u dvije godine za sva poduzeća od javnog interesa	3,26	3,16	3,22	3,37
Obveza iznenadne forenzične revizije za sva poduzeća od javnog interesa jednom godišnje	4,09	3,61	4,45	4,18
Obveza iznenadne forenzične revizije za sva poduzeća od javnog interesa jednom u dvije godine	3,65	3,38	3,81	3,74

Rezultati istraživanja (H 4)

Mogući modeli uvođenja forenzične revizije

Prosječne ocjene učinkovitosti mjera forenzične revizije za <u>otkrivanje</u> prijevara	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Uključivanje forenzičnog revizora prilikom redovite revizije financijskih izvještaja za poduzeća od javnog interesa	3,74	3,26	3,85	4,09
Obveza provođenja najavljene forenzične revizije jednom godišnje za sva poduzeća od javnog interesa	3,51	3,22	3,53	3,76
Obveza provođenja najavljene forenzične revizije jednom u dvije godine za sva poduzeća od javnog interesa	3,33	3,11	3,18	3,69
Obveza iznenadne forenzične revizije za sva poduzeća od javnog interesa jednom godišnje	3,96	3,46	4,21	4,17
Obveza iznenadne forenzične revizije za sva poduzeća od javnog interesa jednom u dvije godine	3,71	3,30	3,89	3,90
Edukacija eksternih i internih revizora za forenzične revizore	4,10	3,80	4,24	4,25

Hipoteza 5

- ✓ **H5:** Edukacija revizora na području interne, eksterne i forenzične revizije u cilju otkrivanja prijevara jedna je od najznačajnijih mjera za povećanje učinkovitosti revizije te se time uloga revizora približava očekivanjima dioničara, investitora i ostalih interesno-utjecajnih skupina.

Rezultati istraživanja (H 5)

- Ispitanici su na Likertovoj skali od 1 do 5 (1-uopće se ne slažem, 5-potpuno se slažem) iskazali svoje slaganje s tvrdnjama vezanim uz edukaciju revizora.
- Ispitanici iz sve tri skupine dali su najvišu ocjenu sljedećim odgovorima:

Kontinuirano usavršavanje i edukacija eksternih revizora u području otkrivanja prijevара povećala bi broj otkrivenih prijevара u hrvatskom gospodarstvu.

Kontinuirano usavršavanje i edukacija internih revizora u području otkrivanja prijevара povećala bi broj otkrivenih prijevара u hrvatskom gospodarstvu.

Rezultati istraživanja (H 5)

- Revizori smatraju da im je potrebna dodatna edukacija u 3 područja: otkrivanje prijevara, prikupljanje revizorskih dokaza i informacijske tehnologije

Dodatna edukacija za revizore	Sveukupno	Revizori	Dioničari	d.d.
Otkrivanje prijevara	187	45	72	70
Prikupljanje revizorskih dokaza	142	45	44	53
Tehnike provođenja intervjua	55	26	17	12
Informacijske tehnologije	122	45	46	31

Rezultati istraživanja (H 5)

Dosadašnja edukacija ovlaštenih revizora:

- 40% ispitanih revizora nije pohađalo nikakvu edukaciju vezano za otkrivanje prijevara
- 49% nije pohađalo nikakvu edukaciju vezano za provođenje intervjua

Zaključak i prijedlozi za poboljšanja

- Uspostavljanje učinkovitih mjera sprječavanja i otkrivanja prijevvara značajno je za stabilnost, efikasnost i razvoj tržišta kapitala.
- U Republici Hrvatskoj postoje nerealna očekivanja dioničara o ulozi revizora u otkrivanju prijevvara.
- U skladu s rezultatima globalnog istraživanja o prijevvarama u svijetu, potrebno je u hrvatskim poduzećima potaknuti uvođenje mehanizma anonimne dojava, što će povećati broj otkrivenih prijevvara i poboljšati sustav korporativnog upravljanja subjekata.

Zaključak i prijedlozi za poboljšanja

- Dvije su odredbe američkog Zakona Sarbanes-Oxley iz 2002. godine značajne za razmatranje mjera sprječavanja i otkrivanja prijevvara u okvirima Republike Hrvatske, a vezane su uz opseg aktivnosti revizijskih odbora:
 1. revizijski odbor treba uspostaviti procedure za zaprimanje i rješavanje anonimnih dojava
 2. ovlašćivanje revizijskog odbora da po potrebi angažira neovisne savjetnike ili skupinu savjetnika koji mu mogu pomoći u izvršavanju njegovih dužnosti – FORENZIČNI REVIZORI
- Potrebno je potaknuti edukaciju internih i eksternih revizora u području prijevvara i forenzične revizije, što će povećati broj otkrivenih prijevvara i povećati povjerenje dioničara i javnosti u revizijsku profesiju.

HVALA!

Dr. sc. Ana Klikovac

Zagrebačka škola ekonomije i managementa

ana.klikovac@zsem.hr

